

József nádor és Pavlovna Alexandra bevonulása és ünneplése Pest-Budán 1800-ban.

— Haydn és Beethoven hangversenye Budán. —

Új korszak kezdődött Magyarország közéletének minden ágában s Pest és Buda fejlődésében 1796-ban, amikor a rendek közfelkiáltással és nagy lelkesedéssel nádorrá választották *József Antal János* főherceget, II. *Lipót* császár és király hetedik fiát. Az új nádor mindössze húszesztendő volt ekkor, de már tizenkilenc éves korában jutott kezébe Magyarországon a főhatalom, mert bátyja, *Sándor Lipót* főherceg halála után mint helytartó vette át a kormányzást.

Az ifjú főherceg nagy lelkesedéssel és becsvágygal kezdte meg hatalmának gyakorlását, mert teljesen tisztában volt magasrendű hivatásának kötelmeivel. Nagyon megkönnyítette nemes törekvését az a nagy bizalom, amellyel a magyar nemzet mindjárt kezdetben megajándékozta, és kedvezően hatott rá a magyar urak magatartása is, akik a személye iránti tiszteletet össze tudták egyeztetni férfiúi és nemzeti önértetükkel. És József jól tudta, hogy az egész magyar nép ilyen jellemű. Éppen úgy tapasztalhatta és élvezhette azt is, hogy ő a legkedveltebb, legnépszerűbb ember az országban.

De egy fiatal embert nem elégíthet ki milliók szeretete. A milliókon kívül *egy* ember is kell még: valaki, aki legközelebb van a szívéhez és életének mindenben osztályosa. És szétnézett Európában feleség után. Nem is kellett sokáig keresnie. Rövid családi és diplomáciai tanácskozás után megkérte I. *Pál* cár leányának, a tizenhat éves *Pavlovna Alexandrának* a kezét. A megállapodás befejezése után nyilvánosságra hozták az eljegyzést, amely egész Európában nagy feltűnést keltett, ami teljesen érthető.

De Magyarországon nem csupán feltűnést, hanem igen nagy lelkesedést is idézett elő. A magyar nemzet most már bizonyos családian meleg szeretetet érzett az ifjú nádor iránt, amelyhez mindenesetre az is hozzájárult, hogy a menyasszony mindössze tizenhat éves; — és hogy orosz — az némi titokzatos varázst terjesztett körülötte. Oroszország akkor sokkal messzebb volt még Magyarországtól, mint ma.

A magyar lelkesedés irodalmi formában is megnyilvánult, ami egészen szokatlan jelenség volt ilyen, voltaképpen mégis családi ügyben. Az első ilyen füzetnek, amely a görög mitológia keretébe helyezte hódoló tartalmát, ez volt a címe:

Akkori

GONDOLATOK

midőn

a' Fels. Királyi Hertzeg, Ma-
gyar Ország Nádor — Ispánnya

JÓSEF

a' felséges Orosz Császár leányát

ALEXANDRA

PAULOVNÁT

el-jegyezte.

1799.

Szerzette

MÁTYÁSI JÓZSEF

Pesten.

A fenséges pár esküvőjét Gacsinában tartották 1799-ben, október 31-én. A nagyhercegnő megtartotta vallását, a Habsburg-család részéről nem is kívánták áttérését. A téli hónapok egy részét Bécsben töltötték a boldog fiatalok, csak január második felében gondoltak arra, hogy Budára jöjjenek. A bécsi társaság szokatlan, de hamar megszokható vidám környezete nagyon tetszett az északi leánynak, de néhány hónap alatt betelt vele, és felébredt érdeklődése új hazájának népe és a saját új otthona iránt.

De mielőtt elhagyta Bécsset, egy fontos ügyet kellett elintéznie: elhatározta, hogy március 8-án, férje születésnapjának előestéjén előadatja a királyi palotában *Haydn* legújabb művét, a *Teremtés*-oratóriumot és ezt elintézi az ősz mesterrel. S hogy az öröm teljes legyen, maga a szerző fogja vezényelni művét. Tudta, hogy férje nagy zenebarát és gyermekkora óta nagy tisztelője *Haydn* művészetének. Amikor ezt a kedves ügyet elintézte, csak akkor készülődött férjével a budai útra.

BÉCS—BUDA: NÉGY NAP.

A »Bécsi Magyar Kurir« 1800. évi január 21-i száma ezt a hírt közölte a nádor és felesége utazásáról:

»A' Palatinus ö Királyi Fő Hertzegsége ma dél előtti tizenegyedfél órakor indult útra kedves élete párjával, és egész Udvarával egygyütt, friss jó egészségben, Magyar Országgra, Buda városába.«

Az utazás azonban leküzdehetetlen akadályokba ütközött. A sáros magyarországi utak a fagy miatt járhatatlanná váltak hintóknak, s az előkelő expedíciónak vissza kellett fordulnia. Erről így számolt be a »Magyar Kurir«:

»A' Palatinus ö királyi Fő Hertzegsege a' mult kedden nem folytat-hatta útját Magyar ország felé, szerentsésen, enynyiben, hogy a' nagy olvadások és a' méjj hónap fel-fokadása 's a' vizek fel-duhodása az utazást lehetetlenné tévén, Fischament nevű Státzióról, mely a' második Bétstől fogva Magyar ország felé, vissza térni kénytelenítettett és még azonnapi déli után minden hozzá-tartozóival egygyütt, egyéb aránt egészszzen szerent-sésen, Bétsbe vissza érkezett Ó Kir. Fő Hertzegsege.«

A második magyar ujság, a szintén Bécsben megjelenő »Magyar Hirmondó« természetesen ugyancsak hírt adott a visszafordulásról:

»A' lágyulni kezdett idő igen elrontotta az utakat, a' mellyeket méjjen fedett volt a' hó mindenfelé. Ez az oka annak, hogy Nádor Ispány Ó Kir. Hertzegsege Kedves Feleségével 's a' Kiséző Méltóságokkal vissza tért Budai útjából, nem mehetvén tovább másfél Póstánál. Mihelyst az utak javulni fognak, azonnal le indul innen Ó Kir. Hertzegsege.«

Bécsben nem voltak hajlandók megvárni, míg az idő megjavítja az utakat, hanem szigorú rendelkezés érkezett Budára a bécs—budai országút azonnali rendbehozására. Nem telt bele több, mint nyolc nap, s máris járhatóvá tették a budai utat.

Január 29-én délben gördült ki a Burg udvaráról József nádor és Alexandra hintója a kíséret hosszú kocsisorával és számtalan málháskocsival. Az időjárás kedvező volt, s a meglehetősen megjavított országúton gyorsan jutottak előre. Estére Moson vármegye határába értek, ahol Szapáry József gróf fogadta őket Moson és Pozsony vármegyék nevében. Nála töltötték útjuk első éjszakáját.

Másnap jókor reggel útnak indultak Győr felé. Estére Acsa községig jutottak el, ahol Eszterházy Károly gróf fogadta és látta őket vendégül. A gróf meghívta a környékbeli birtokosokat is és nagyszerű táncmulatságot rendezett fejedelmi vendégeinek. Alexandra nagyhercegnő nagyon hamar beleélte magát a vidám magyar hangulatba.

Január utolsó napja Esztergom városában alkonyodott le rájuk. Itt a fiatalabb Sándor gróf vendégei voltak, aki szintén rögtönözött a tiszteletükre jó magyaros mulatságot. A társaság éjfélig együtt maradt, de a holnap utasai szívesen mulattak volna tovább is.

Esztergom után valamennyi község népe kivonult az országút szélére, szépen kiöltözködve és órákig fagyoskodtak türelmetlen várakozás-ban. Virágot nem dobálhattak február elsején, de elővették legszínesebb kendőiket, azokat lobogtatták a fenséges utasok és kíséroi felé. A nádor és a felesége mosolyogva fogadták a melegsívű üdvözlést.

Pest vármegye határán a vármegye küldöttei és más hivatalos személyiségek és egyháziak üdvözölték a nádort és feleségét. Az útvonal községekiből lovas bandériumok csatlakoztak hozzájuk, Vörösvárnál pedig az eléjük küldött óbudai ulánus csapat is.

Amikor a menet éle Óbuda határához ért, előlépett Pest, Buda és Óbuda városok magisztrátusa és hódolattal köszöntötte a nádori házaspárt. József nádor néhány meleg szóval megfogadta, hogy mindig különös gondja lesz a három város fejlesztésére. Azután mind a ketten integettek a körülöt-tük összesereglett ezreknek s a díszkísérettől követve elindultak Buda vára felé.

HÓDOLÓ ÜNNEPSÉGEK SOROZATA.

A menet a Bécsi-kapu felől vonult fel a Várba. A kaputól az Ország-házig magyar és német ulánus és polgári katonaság állt sorfalat.

Az első hivatalos fogadás voltaképpen csak most következett. Pest vármegyét *Felsőbüki Nagy* József adminisztrátor képviselte, a helytartó-tanácsot *Podmaniczky* József báró, a hétszemélyes táblát *Ráday* Gedeon koronaőr; ott volt természetesen a három város magisztrátusa, a főurak közül *Keglevich* Ádám gróf, *Orczy* József báró, *Prónay* Sándor báró, *Festetic* György gróf; *Szerdahelyi* Gábor és *Milassin* Miklós püspök a római katolikus, *Popovics* Dénes püspök pedig a görögkeleti egyházközség képviselőjében jelent meg.

Hogy az üdvözlés ne tartson sokáig a téli hidegben, úgy intézkedtek, hogy egyetlen szónok lesz csak a fogadáson: *Szerdahelyi* Gábor püspök. Ő üdvözölte a nádort és a feleségét Buda és Pest nevében is.

Az üdvözlő beszéd és a nádor rövidre fogott köszönete után a díszmenet elindult az Országház-utcán át a királyi palota felé.

Az élen Buda és Pest lovas gárdistái haladtak. Utánuk Buda és Pest városok magisztrátusai »szekéren«. Azután Pest vármegye követei, mögöttük *Nádasdy*, *Cziráky* és *Sándor* grófok és *Kollonics* kamarás lóháton. A főhercegek kísérete gyalogosan. A főhercegek és a testőrség lovon. *Szapáry* Jánosgróffőudvarmester szintén. *Traun* grófné főudvarmesternő, *Eszterházy*, *Cziráky*, *Nádasdy* és *Sándor* grófné udvarhölgyek hintón.

József nádor és a felesége hatosfogatú üveges díszhintóban ült.

A tanácsház (most I. kerületi előljáróság) előtt pásztornak öltözött polgári ifjak és leányok várakoztak a díszmenetre és alkalmi énekeket adtak elő, majd virágfüzéreket nyújtottak át a főhercegi párnak.

A tanácsház előtt pesti polgári katonák díszszakasza állt *Wittmeister* Mátyás városkapitány parancsnoksága alatt, a Szent György-téren a budai polgári katonaság nyolc százada *Kalmárffy* Ignác városbíró vezetése alatt. A tanácsháztól a királyi palotáig harsonaszó és dobpergés kísérte a díszmenetet.

A királyi palotánál az egykorú tudósítás szerint »pengő muzikaszóval és más egyéb katonai tisztelet-tételekkel« fogadták a nádort és feleségét. A díszteremben ekkor már együtt voltak az ország főnemesei, a díksztériumok előkelőségei, továbbá »Nemes Pestvármegyei számos Rendek és a többi nemes Vármegyék követei«.

Abban a pillanatban, amikor a főhercegek fogata a palota udvarára begördült, háromszoros sortűz dördült el, s a lobogódszbe öltöztetett udvaron ezer meg ezer lelkes *Vivat!* kiáltás reszkettette meg a téli levegőt.

A nádor és a felesége kedvesen üdvözölte a sokaságot és rövid időre visszavonult, hogy átöltözzék és a díszteremben összegyűlt előkelőségekhez siessen. Ez a fogadás csak futólagos volt, mert az utazástól fáradt főhercegi pár pihenni vágyott. Ezen a napon a szűkkörű ebéden kívül más program nem volt.

A nap azonban nem mult el olyan símán, mint gondolták. Délután három óraker, amikor a pestiek még nem szándékoztak hazamenni, a Dunán megindult a jégzajlás. Hatalmas jégtáblák uszkáltak a szennyes, fagyos

vízben s egymásnak ütődve félelmetes recsegéssel és ropogással zúzódtak darabokra. Gondolni sem lehetett rá, hogy életveszedelem nélkül átmehessen valaki Pestre, s a roppant nagy számú hivatalos személy, a sok katona és a polgárság Budán rekedt. Voltak sokan, akiknek sikerült idejében szálláshoz jutni, de sokkal többen maradtak jó vagy rossz sorsra bízva. A zavar olyan nagy volt, hogy valamit tenni kellett. Jelentést tettek a nádornak, s a fenséges úr mindjárt intézkedett. Bált rögtönöztetett az Országházban, s az úri közönség ott gyülekezett, a népet pedig a vendéglőkben látták el a nádor költségén. Mindenki biztos helyen tölthette az éjszakát, senkinek sem kellett fáznia, éheznie, sőt szomjúznia sem: a fenséges háziúr mindenkiről gondoskodott. Csak reggel kilenc órára javult a helyzet annyira, hogy veszedelem nélkül lehetett a hídon vagy csónakon Pestre átkelni.

*

Másnap már korán délelőtt elárasztották a két várost magyar, német és latin szövegű röpiratokkal, amelyek többé-kevésbé irodalmi formában magasztalták a nádort és hitvesét. A magyar költemények között *Virág Benedeké* volt a legszebb és legkelendőbb, amelyet később, a 18-án rendezett álarcosbálon elő is adtak. A latin versek legszebbjét *Grigely József*, a filozófia doktora, a budai főgimnázium tanára írta. Ezt még kritikára is méltatták. A »Magyar Hírmondó« szerkesztője ezt írta a *Gaudia Pastorum* című költeményről:

»Magam is el olvastam ezen Pásztori Versezetét Grigely Úrnak és mondhatom, hogy gyönyörűséget találtam a' pompa legfőbb körülállásainak olly pásztori egygyűgyűségű s könnyen érthető Versek által lett előadásában.«

Virág Benedek költeményének címlapja így festett:

ÖRÖM — ÉNEKEK
mellyekkel *Királyi Hertzeg József*
Magyar Ország Nádor-Ispánnya 's
Ő Hertzegségének Jegyese a'
magyar szívből megtiszteltetnek.
Budán
a' Királyi Universitasnak betűivel
1800.

*

A nádori udvar február másodikik eseményeit így mondta el a »Magyar Kurir«:

»Ő császári és királyi fő Hertzegségeknek, Kedves Nádor Ispányunknak és Felséges Hitvesének Budára lett érkezések után következett napon, úgymint Februáriusnak 2-dikán dél előtt tíz óraker minden Budán és Pestenlevő Dicasteriumoknak tagjai, a tekintetes Vármegyéknek deputátusai és a polgári katonaságnak fel tisztjei bé mutattattak Alexandra Pavlovna Ő Császári Nagy Hertzegségének.

Délben százötven személyre terítették a Várban, a' melyre az Országnek első emberei, Tekintetes Pest Vármegyének tisztviselői 's a' többi Vármegyék Deputatusai közül sokan, nem különben Buda és Pest szabad királyi Városoknak fő bírái hivatalosak voltak.

Esteli hét órakor a Magyar Dámák mentek Ő Császári Nagy Hertzegségének udvarlására. Azon nap mindkét királyi Városban szabad komédiák tartattak.

A »Magyar Hirmondó« olyan hírt is közölt, amely a »Magyar Kurir« tudósításából kimaradt: Alexandra nagyhercegnő délelőtt tizenegy órakor a részére készített, de még fel nem szentelt kápolnában misét hallgatott. Utána Szapáry János gróf főudvarmester bemutatta neki *Kollonits* érseket és azokat a főurakat, akik az előző napon nem voltak jelen a palotában s az aznapi ebédre hivatalosak voltak. A nádor ezredének díszruhájában, a felesége *magyaros ruhában* jelent meg ezen a fogadáson.

Február harmadikán »táncos társalkodás« volt *Szentiványi* Ferenc tárnokmesternél a nádor és felesége tiszteletére. Itt láttak először verbunkos táncot, amelynek vérforraló zenéje és férfias negédessége nagyon megtetszett nekik. Igaz, a főúri társaságok ekkor még húzódoztak a magyar táncoktól, de ezen rendszerint úgy segítettek a jóakarató vendéglátók, hogy meghívták a tekintélyes polgári családok fiait és leányait. Ezek fiatalos és magyaros tűzzel járták a magyar táncokat s üde kedvességükkel és festői öltözetükkel a legtartózkodóbb idegent is elbájolták. Alexandra nagyon fogékony volt a tiszta népies lélek művészi megnyilvánulásai iránt a hazájában is; ez a fogékonyosság egyszerre fölkelte rokonszenvét a magyar zene és magyar tánc iránt.

Este ünnepi előadás volt a Várszínházban. Két rövid vígjátékot adtak elő. Ezek befejezése után a színpadot boszorkányos gyorsasággal átalakították díszes teremmé. Az előtérben hatalmas méretű orosz és magyar címer függött egymás mellett, kétoldalt klasszikus oszlopsort állítottak fel perspektivikus nézetben, s az oszlopok között görögös edényekben áldozati tűz lobogott. A háttérrel könnyű felhők borították fátyolszövetből; ezt teljesen elsötétítették, s a felhők mögül József és Alexandra neve ragyogott elő tűzbetükből.

Amikor a nádorék beléptek a nézőtérre, a színpad már látható volt. A művészi ízléssel elrendezett díszítés és világítási hatások nagyon meglepték őket. A díszes közönség egyszerre felugrott megjelenésük pillanatában, s dörgött a száz meg száz *Vivát*, a zene üdvözlő tuszt húzott és hatalmas tapsvihar rázta meg az intim nézőtér levegőjét.

A főhercegek kedves integetéssel köszönték meg a közönség szeretetet sugárzó üdvözlését és elfoglalták helyüket. Néhány percig gyönyörködtek a színpadi képben, amelyet festői öltözetű ifjúság tett még elragadóbbá, azután intettek, hogy elég volt.

A függöny összecsapódott. Rövid idő múlva ismét szétnyílt, s ekkor harminchat főúri leány vonult be a színpadra, pásztornak öltözve, színes és ízléses jelmezekben. Másik oldalról a színház énekesnői és énekesei jöttek be, s a két csoport elkeveredve, művészi felállásban helyezkedett el. Műsoruk első száma *Schedius* Lajos egyetemi könyvtárnok üdvözlő kardala

volt, amely nagyon meghatotta a nádorékat. Amikor a közönség üdvözlésére elcsöndesült, más dalok következtek, majd német és magyar táncok. Élőképek fejezték be a változatos és meglehetősen hosszú műsort.

*

A többnapos utazás s a két utolsó nap izgalmai és fáradalmai után pihenésre volt szüksége a nádornak és feleségének. Különösen az asszony törekeny szervezetét viselte meg a sok ünneplés.

Most csendesebb napok következtek a királyi palotában. Mindig csak szűkkörű társaságot hívtak és mindig ünnepies szertartásosságok nélkül való meghitt, csendes együttlétre. A nádorné meg akart ismerkedni az udvarképes magyar urakkal és hölgyekkel.

Azért olyan egészen csendes nem volt a ház. A nádorné, aki már kapott egy kis izelítőt a magyar zenéből és táncból, szűkebb körben közelebről meg akarta ismerni. Meghívták a Szentiványiéknál látott ifjú párokat, akik egymás után bemutatták az új magyar táncokat. Alexandra gyermekes örömmel nézte a szemet-fület gyönyörködtető látványt és kedves figyelmességekkel jutalmazta a fiatalokat.

Csaknem két hét telt el nyugodt szemlélődéssel, emberek, szokások, a magyar múlt és a nádori udvar környezetének megismerésével. Alexandra alkalmazkodó természetű nő volt és nagyon szerette a férjét: két komoly ok arra, hogy minél előbb teljesen otthonosan akarja magát érezni.

Február tizenharmadikán *Almássy Pálnál*, »az Ország Fő Commissaria-tusa Directoránál« volt estély a nádorék tiszteletére. Ez alkalommal nem hívtak táncoló ifjúságot, mert az összejövetelnek nem multság jellege volt, hanem tiszteletadás. Almássyék kezdettől fogva a nádor meghittebb környezetéhez tartoztak, ezért kívánta maga József, hogy a felesége minél előbb megismerje otthonukat. Ezt megelőzően Almássyék már több ízben voltak a főhercegi pár vendégei.

Ugyancsak tizenharmadikán utazott el Budáról *Pahlen* grófné, a cárné udvarhölgye, aki Pétervártól Budáig kísérte Alexandrát. A grófné első állomása Bécs volt. Alighogy tudomást szereztek Bécs főúri családai a megérkezéséről, sietve meghívták, hogy kikérdezzék budai élményeiről. Nyilatkozatát akkor az ujságok is közölték.

A grófné, aki szemtanúja volt a bevonulásnak és az ünnepek első részének, nem győzte eléggé dicsérni a magyaroknak »kellemes és nemes illendőséggel teljes« magaviseletét. »Une nation bien respectable«: ez volt véleményének magva. A Vár fekvésétől és a szép kilátástól is el volt ragadtatva.

A legközelebbi multság nagy álarcosbál volt, amelyet az Országház dísztermében tartottak február tizenötödikén. A hatalmas épület kívülről fényárban úszott. »Több örömtüzekkel ragyogott a mulató palota ez nap, mint másszor« — írta egyik ujság. A teremben díszes emelvényt rögtönöztek a főhercegi párnak s címerekkel, nemes növényekkel és virágokkal borították el. Jelen volt a főúri társaság színe-java és sok katonai és hivatali méltóság.

A multság természetesen most is látványosságokkal kezdődött. Tizenhat pár vonult be, *vadembernek* öltözve. A párok sorakoztak és

elvonultak a nádori páholy előtt, lassú ünnepiességgel s egyenkint üdvözölték a fenséges párt: a leányok galyakkal, a fiuk lándzsával. Ezután egyenes sorba álltak, majd négyes csoportokra oszlottak és felálltak táncra.

Legelőbb lengyel táncokat jártak, azután angol és kontratáncot, szépen, ízlésesen. Ezek után ellipszist formáltak és körülfogták a kilenc múzsát. A kört néhány perc múlva kinyitották, s a múzsák odavonultak a nádorék páholyához. Ekkor elhallgatott a zene.

Thalia előlépett és ezt mondta:

— Fenséges Úr és Asszony! Az Istenekhez olyan hiradással érkezett Mája fia, hogy Hymen ha valaha: most ugyan szép szövetséget kötött.

Clio ezt mondta:

— Apolló intett sugárövezte fejével, és mi tüstént elhagytuk az Olympust, hogy inneplenénk ezt a szövetséget!

Clio után sorban előlépett a többi múzsa is és átnyujtották a nádornak és feleségének a magyar-, német-, francia-, orosz- és latinnyelvű örvendező és hódoló költeményeket. Sárga, zöld, kék, viola és rózsaszínű papirosra nyomtatták ezeket a verseket s gyöngyházzsínű selyemtáblába kötötték; a tábla előlapján egy-egy finom festmény díszelgett, hátsó lapján a nádor és felesége nevének kezdőbetűje.

Az átadás után a múzsák egyesültek a párokkal és szép menetben elvonultak. Néhány percnyi szünet következett, majd bevonult tizenkét magyarruhás ifjú egy főtisztval, két strázsamesterrel meg egy káplárral. A túlsó oldalról ugyanekkor visszatért az előbbi tizenhat pár. A férfiak vörös nadrágot, vörös mellényt, zöld dolmányt, piros csizmát viseltek és vörös csákót aranyzsinórral és kócsagtollal. A leányok szebbnél-szebb színes magyar ruhát.

Megkezdődött a *toborzó*. Kezdetben kissé vontatottan ment a tánc és a hozzátartozó mókázás, mert a fiatalok elfogódottak voltak. De a vezetőjük, Szabó István helytartósági hivatalnok biztatta őket, ne féljenek semmitől, minél szabadabban mozognak, annál jobban tetszik a táncuk a fenséges párnak. A bátorítástól egyszerre feloldódott minden gátlás: a fiatalok szabadjára engedték szilaj jókedvüket, de magával ragadta őket Bihari, Csermák és Lavotta muzsikája is, amelyet a legjobb pesti cigánybanda húzott nekik. A nádor és a felesége mélyen kihajoltak a páholyukból és elbűvölten nézték és hallgatták a magyar táncot és magyar muzsikát, amelyhez hasonlót még nem láttak és nem hallottak, de nem is találhattak sehol a világon! A nádornak mint katonának különösen nagyon tetszett azoknak a ravasz fogásoknak a bemutatása, amelyekkel a verbuváló altisztek a habozó legényeket leveszik a lábukról. Mindjárt elmagyarázta a feleségének is, aki jóízűt nevetett. Önfeledt hangosággal jegyezte meg:

— Ez igazán édes erőszak!

A toborzó éjfélig tartott, s a fesztelen hangulatban zajosan ünnepelte az előkelő vendégsereg a temperamentumos és ízléses táncokat.

Éjfélkor a nádor és a felesége bevonult a kisterembe, ahol nékik és a társaságuknak már asztalt terítettek a vacsorához. Az oldaltermekben is voltak asztalok, de csak kevés. A vendégek csak most mozdultak el a helyükről. Akiknek asztalnál nem jutott hely, állva ettek-ittak. Az egyes

fogások között különböző népviseletbe öltözött álarcos urak üdvözlő verseket mondtak el, amelyeket végül átadtak a főhercegi párnak.

A mulatság reggelig tartott.

Három nappal utóbb, február tizennyolcadikán Pest vármegye rendjei rendeztek álarcosbált a nádorék tiszteletére. Ennek két kiemelkedő eseménye volt: Virág Benedek üdvözlő költeményének művészi előadása és a verbunkos táncosok újabb szereplése.

A február tizennyolcadiki álarcosbált szintén az Országházban rendezték.

Amikor az előkelő vendégsereg és a nádorék elfoglalták helyüket, tizenhat pár álarcos nemes ifjú vonult be a terembe. A férfiak nemes vitéznek öltöztek, a leányok Burgfräuleinnak, régi várkisasszonynak. Előttük herold haladt az élen és négy zászlótartó meg négy énekes. Lassú menetben a főhercegék díszes emelvényéhez vonultak, ott kört formáltak, azután felálltak táncra. Eljártak egy szép kontratáncot, azután félreálltak és átadták a helyet az énekeseknek. A négy színész és színésznő elénekelt »A zangorai kigyók innepe« című énekes játékból egy kvartettet. Ennek befejezése után előlépett két lovag és átnyújtott a nádornénak egy németnyelvű üdvözlő verset. A díszes kötésű könyv első lapján a következő ajánlás díszlett művésziiesen megrajzolt betűkkel:

»Anna Pavlovna Ő császári és Királyi Fenségének a Pestmegyei Főispánságnak 1800-ban, február 18-án Budán rendezett álarcosbálján felajánlják az álarcos lovagok.«

Néhány percnyi szünet után Virág Benedek három részre tagolt költeményének előadása következett. Az első rész *bevezetés* volt, s egy nemes kisasszony szavalta el, igen kellemes hangon és nagy lelkesedéssel.

A költemény az eredeti helyesírással így szól:

Kél a' szerentsés Hajnal: örülljetek!
Arany hajának fűrtyei fénylenek,
'S a' hosszas Éj sűrű homályját
El veri győzedelem világa.

Érzem: meg indult 's szent örömek között
Hálálja meg boldog meg jelenésedet
Szép Isten Asszony! Nemzetünknek
Angyala 's tiszteletedre gerjeszt.

Vigadva vígadgy, édes Anyánk, Haza!
Ints lantosidnak 's hunnusi hangokon
Zengik ditsóséged hatalmát,
Mellyel az Ég Kegyessen meg áldott!

A nádor és a felesége meghatottan hallgatta a hódoló strófákat, magukhoz intették a tehetségesen szavaló kisasszonyt és kedves köszönő szót mondtak neki. Következett a vers második része, az *óda*, melodramatikus előadásban, lantkísérettel. Ezt egy színházi énekesnő és egy színházi zenész tolmácsolta.

Jer hamar! Rég kiterült karokkal
Vár Hazánk, József! Kebleibe vissza!
Jer, szerentsének Fija! Ritka kintsü

Hertzegi Jázon!

És Te! Felsőes Szeretet Leánya!
 Akinek Szívét örömünk ajálja,
 Légy Alexandránk 's olaj ággal ékes
 Béke Galambunk!

Óh, ditső Mátyás palotája! Hoszszas
 Árvaságodnak szomorú ruháját
 Vesd le már! Látod: Közelit Szerentséd
 Büszke reménye!

Nézz le pompádnak ragyogó egéről:
 Néked örvendez Buda 's Pest lakossa:
 'S Vélők egygyütt Szent Koronánk megyéji
 Néked örülnek!

Néked örvend a' Tisza, Dráva, Száva,
 A' Magyar Tenger 's Havasok Királya,
 A' Magyar Kárpát hegye, Néked örvend
 Dácia sassa!

Vidd el! Óh jó Hír! Nemes Jugriába,
 Hogy szelid mellyü szüleménye, bátor
 Meszsze ment, még sints idegen Világban
 Barbarusok közt!

Egy nagy, érzékeny Haza szép ölébe
 Vette, a' melly kész, ha vesszéllye támad
 Életét, minden Javait vitézül
 Néké szánni!

Szünny meg, oh Muzsám! Ezeren kiáltják:
 Élljete boldog napokat! Sokáig
 Élljete! 'S kérünk, kegyesen vegyétek
 Aldozatunkat!

A melegsavú és melegsívú strófák és a hangulatos lantkíséret nagyon érzékenyítették az ünnepeket és az ünneplőket is. Alexandra szemében a mély megihatottság könnyei csillogtak.

Amikor ismét elcsendesedett a terem, előlépett egy komoly jelmezt viselő fiatal leány és elmondta a vers harmadik részét, az *ajánlást*.

Múza! Meg szünt már az Öröm-kiáltás,
 Kezdgy reá ismét; de szoros kötésü
 Rendbe nem szükséges magadat bé zárni;
 Mint országos Duna fel dagadván,

Tágas árkából kiszalad s mezőken
 Réteken nyargal szana-szétt, azonképp
 Zengj, szabadon zengj!
 'S mondd örömedben:

»Üdvöz légy! Üdvöz légy, óh Császári Kis-Aszszony!
 Meszsze országnak gyönyörű Leánya!
 Üdvöz légy! Te, nagy Éjszakon
 Támadt, most Magyar Ég Tsillaga! Fényedet

Szép Hunniának Szüzei hirdetik:
 Én pedig Rákos mezejének első
 'S tsak ma keltt virágját
 Nyujtom ölednek!»

Ebben a pillanatban hatalmas bokrétát hoztak be, tarka mezei virágok színpompás gyűjteményét, de nem Rákos mezejéről, hanem Pest legelőkelőbb virágkertészének melegházából. A bokrétát a szavaló kisasszony átnyújtotta a nádornénak, aki ekkor a másik szavaló kisasszonyokkal együtt magához hívta a páholyba. A vendégek elragadtatással nézték, milyen kedves közvetlenséggel beszélget a főhercegi pár a boldog leányokkal, akik ekkor már letették álarcukat.

Virág Benedek költeményének hatása alatt kissé fáradtnak érezte magát Alexandra. A szöveget hevenyészett fordításban előre elolvasta, de azért a legnagyobb figyelemmel hallgatta a szavalást, hogy megfigyelje a magyar nyelv muzsikáját. Ezután félórás szünetet tartottak.

Mikor letelt az ideje, egyszerre berobogott a terembe az a verbunkos csoport, amely néhány nappal előbb oly nagy sikerrel mutatta be ezt a férfias és kedves magyar táncot a főhercegi párnak. Most is az ő kívánságukra jöttek el s mivel megtudták, hogy a katonafogdosó mókák különösen megtetszettek a nádornak, új ötletekkel tették még kedvesebbé és mulatságosabbá. Nagy sikerük volt. A vendégseregéből be akart állni katonának sok derék ifjú, de ők csak hármat vettek be, azt a hármat, kinek legjellemzőbb jelmeze és álarca volt : egy diákot, egy parasztleányt meg egy mesterleányt. A bál most is reggelig tartott, és a nádorék most is ott maradtak végig. Nagyon jól érezték magukat.

HAYDN „TEREMTÉS” ORATÓRIUMA

A február tizennyolcadiki álarcosbál után hosszabb szünetet tartott a nádor az ünnepségekben. Csupán kisebb méretű fogadást tartott néhány-szor s meghívásokat is csak szűkebbkörű társaságokba fogadott el, mert észrevette, hogy a feleségét nagyon kifárasztotta a sok multság.

De szüksége volt Alexandrának a nyugalomra azért is, hogy minél több időt tölthessen a »Teremtés« előadásának készületeivel. A muzsikásokat és az énekeseket elsősorban a magyar és a német színtársulat tagjaiból választották ki, de ez nem volt elegendő. Műkedvelőket is kellett felkérni. Volt elég, mert Pesten is, meg Budán is sok kitűnő műkedvelő akadt az úri társaságokban.

A nádorné még a két álarcosbál előtt értesítette Haydnt, hogy a korrepetitorok befejezték a betanítást, s a zenekar is elkészült a munkájával. Most már jöhet a mester is. A hatvannyolc esztendőss Haydn aztán szekérre ült, amit a bécsi »Magyar Hírmondó« a következőképpen jelentett február 17-i számában :

»Tegnap indult innen Budára ama' nagy nevű Haydn Muzsikus-Doktor és Direktor, hogy a' Nádor Ispányné Ő Császári Hertzegsége parantsolatjára el énekeltesse 's el muzsikáltassa a' »Teremtés« név alatt esmérletes remek munkáját, Nádor Ispányunk' születése' napján, melly Mártziusnak 9-dikén leszsz. Ezen remek muzsikája Haydn Úrnak ki jött már szép nyomtatásban... A nyomtatmánynak, melly igen tsinos in Folio, eleibe vannak az Előfizetők nevei nyomtatva, kik között leg elől a' Felsőleges Császárné 's Királynének neve van téve ; az után az Anglius Király,

Királyné ; sok Fő Hertzegek 's egyéb királyi vérből való nagy Méltóságok nevei 's a' t.«

Haydn a nádorék részére rendbehozott jó országúton a szokásos idő alatt tette meg az utat. Még megérkezése napján jelentkezett a királyi palotában, és Alexandra magához hívatta a karmestert, az énekkar vezetőjét és a korrepetitorokat, hogy alaposan megbeszéljék az előadás legapróbb részleteit is.

A mestert egyik meglepetés a másik után érte tanácskozás közben. Elámult a nádorné, a tizenhét esztendő nő rendkívüli zenei képzettségén és technikai tudásán, okos tanácsain és azon, aminek legjobban megörült: hogy milyen tüzetesen ismeri az oratórium minden egyes részletét.

Haydn ezután a színházba ment és megtartotta az első próbát a zenekarral, amellyel nagyon meg volt elégedve. Másnap a zenekar együttes próbát tartott az énekkarral. Kifogástalanul ment minden. Haydn csak jelentéktelen javításokat végzett, mindazonáltal mindennap felkereste a szereplőket a színházban, hogy ott megismerkedjék zenei életünk jelesebb képviselőivel. Közben több ízben vendége volt a nádoréknak és több főúri családnak is.

Végre elérkezett március nyolcadika, a «Teremtés» előadásának napja. A királyi palota hatalmas dísztermét erre az alkalomra különleges pompába öltöztették, nehogy elhomályosuljon az estélyen megjelenő főrangú hölgyek toalettjei és ékszerei mellett.

Az előadásról szóló tudósítások, sajnos, csupán a külsőségekről számoltak be. Az oratóriumról magáról és előadásáról csak általánosságban emlékeztek meg.

A »Magyar Hírmondó« ezt írta március 18-i számában :

»Budán mártzius 8-iki estvéjét, melly t. i. a' Főhertzeg Nádor-Ispány' születése napját megelőző estve vala, jelesen meginneplette a Császári Hertzeg Asszony : bé vezetvén kedves Férjét a' lakó Palotájok szálájába, mellybe már a' Budai és Pesti Nemesség nagy számmal fel volt gyülekezve 's a' mellynek több kellemetes kivilágosítása között két oldalról hosszas kerekdedségű formában illy rövid, de kettős értelem nyilatkoztatására is igen alkalmas Felírást tüntettek ragyogó betűk a' fényes gyülekezet szeméibe :

Harmonie parfaite — Tökéletes harmónia.

A Fenséges Pár között uralkodó szép Egygyességnek még hathatósabb meg tisztelésére el éneklődött 's muzsikálódott annak utánna az a' felséges szerzeménye Haydn-nek, kit, a' mint írtuk, különösen e'végre hívtott le a' Császári Hertzeg Asszony. Az éneklésnek 's muzsikának tsupa kedvtelésből gyakorlói is számosan voltak a' rendes muzsikusokon kívül eszközök Haydn Úr igyekezetének a tellyes meg elégedésig való végre hajtásában.«

Haydnt egész este nagy hódolattal ünnepelte József nádor és Alexandra ; a vendégek is meg akarták közelíteni, de a nádorék igyekeztek nagyobb ostromtól megvédeni, mert Haydn akkor már nem volt egészséges és hatalmas művének vezénylése nagyon kifárasztotta.

A nádort boldoggá tette feleségének fejedelmi figyelmessége. Nagyon sok volt Józsefben is a Habsburgok hagyományos zenekedveléséből, és Haydnnak is nagy tisztelője volt.

A nagyszerű zenei esemény híre külföldre is eljutott ; mivel azonban a két (Bécsben megjelenő) magyar ujság s a pesti és a pozsonyi német ujság csaknem azonos tartalmú tudósítást közölt, a külföldi lapokból sem tudhatunk többet a »Teremtés« előadásának zenei részéről. Hiszen nem volt más forrásuk. A »Wiener Zeitung« ezt írta március 19-én :

»Budán az örömmel minden jelével ünnepelték március 9-én a Főherceg-nádor születésnapját. A különböző ünnepségek közül kimagaslott az előste eseménye. A főhercegnő Ő császári fensége, aki Haydn Józsefet, a muzsika doktorát Budára meghívta, a legkellemesebben lepte meg Ő királyi fenségét és előadatta a Királyi Várpalotában ennek a híres művészenek »Teremtés« című felülmulthatatlan oratóriumát. Az előadásra meghívták a Pesten és Budán lakó nemesség nagy részét. Az oratóriumot a zeneművészek s énekesek és énekesnők Haydn teljes meglepedésére adták elő, mesteri tökéletességgel. A szerencsés sikerben számottevő része volt sok műkedvelőnek is. Ő császári és királyi fenségeik és a vendégek osztatlan elismeréssel adóztak a ritka élvezetes estért.«

De Bécsnél messzebbre is eljutott a »Teremtés« budai előadásának és sikerének híre. A Lipcsében megjelenő »Allgemeine Musikalische Zeitung« ezt írta április 9-i számában :

»Haydn József előadatta nemrégén Budán, a nádor feleségének kívánságára »Teremtés« című oratóriumát. A főhercegnő azért hívta meg Haydnt, hogy férjét születésnapja alkalmából ennek a zeneműnek pompás előadásával meglepje.«

De nem csupán a mának dolgozó ujságok jegyezték fel ezt a nagy zenei eseményt, hanem a jövőnek szóló zenetörténet is. Haydn klasszikus nagy életrajza — C. F. Pohl munkája (Josef Haydn. 1927. évi kiadás III. köt.) így emlékszik meg róla :

»A *Teremtés* bécsi sikerének hatása külföldre is eljutott. Bécs után az első városok egyike, sőt talán az első Budapest volt. Az 1800. év elején megbízást kapott Haydn az ifjú Alexandra főhercegnőtől, József főherceg nádor hitvesétől, hogy adja elő a »Teremtés« oratóriumot a budai Várpalotában. A főhercegnő meg akarta lepni férjét ezzel az előadással. Haydn március első napjaiban bizonyára Budán volt már, mert a hangversenyt március 8-án tartották, a főherceg születésnapjának előestéjén. Haydn nem maradt sokáig Budapesten. Március 19-én már Bécsben volt.«

A TOVÁBBI ÜNNEPSÉGEK.

Haydn oratóriumának előadása olyan nagyméretű és magasrendű születésnap ünnepség volt, hogy a nádor kívánságára mindenféle más ünnepségről lemondtak. A polgárság részére azonban március 18-án és 19-én ünnepi díszelőadást rendezett a budai német színház. Az előadott darabokon kívül két alkalmi számot is beiktattak : *Schedius* Lajos *Freudenchor* (Az öröm kardala) című, már ismert költeményét, amelyhez Raymann karmester készített szépen érvényesülő zenét és egy fényhatásra számító tablót : a nádor képmását, alatta a következő felírással :

noMen CeLebre arDente[s] CeLebrant

Ebben az volt az elmésség, hogy a nagybetűkből — M D C C L I, — össze lehetett állítani az ünnepség évét, 1800-at.

Március 31-én fájdalmas gyászeset történt a királyi palotában: Eszterházy Teréz grófné, a nádorné kedvelt udvarhölgye meghalt. A szomorú esemény igen fájdalmasan érintette a rendkívül érzékeny lelkű főherceg-asszonyt.

Egy héttel utóbb, április hatodikán lélekemelő ünnepség volt a Várpalotában: a nádorné részére épített orosz kápolna belső berendezése teljesen elkészült, s a felszentelést megtartották. A kápolna papja s egyúttal a nádorné gyóntatója, *Zámborszky* György végezte a felszentelési szertartást, méltó ünnepélyességgel, de meghitt, szűk körben. Zámborszkyt a nádorné hozta magával. Kitűnő pap és egyházi tudós volt s kitüntetésül a Szent András és a Szent Anna rend lovagi címét kapta a cártól. A felszentelő ünnepségre lejött Bécsből *Kaliscsev* orosz követ a feleségével.

Ezekben a csendes hetekben főként azzal foglalkozott a nádorné, hogy a vele történt eseményekről hosszú levelekben értesítést küldött hozzátartozóinak. Ezeknek a leveleknek a tartalmát természetesen sohasem tudhatta meg a nyilvánosság. Ami közvetve mégis kitudódott, az megható jele a nádornéban rövid idő alatt kifejlődött magyarbarátságnak. Nem csupán a magyar társadalomhoz való vonzódása vált ismeretessé, hanem *a magyar muzsika megejtő hatása is*. Való, hogy a cári család közeli és távoli rokonságának számos tagja meglátogatta Magyarországot a későbbi években s itt megemlézték, hogy Pavlovna Alexandra levelei keltették fel bennük az érdeklődést országunk és zenénk iránt. A nádorné 1801 márciusában meghalt, de gyengéd magyar-propagandájának hatása évtizedekig tartott.

Április huszonegyedikén *Orczy* László bárónak, a magyar udvari kamara elnökének vendége volt József nádor és a felesége. A báró hatalmas parkjában nagy tó is volt, ahol színes és vidám csónakos felvonulást rendeztek délután, halászzattal egybekötve. A nádorék is kaptak hálót, ki is vetették. Szerencsájük volt: ők fogták ki a legnagyobb zsákmányt, egy hatvan fontos halat.

Budán és Pesten ekkor már serényen készülődtek a nádorné nevenapjának megünneplésére. Május másodika volt a nevezetes nap. De nemcsak Budán és Pesten, hanem Bécsben is számon tartották ezt a napot, amiről a »Magyar Hirmondó« így számolt be április huszonötödiki számában:

»Igen sok Uraságok készülnek le innen Nádor-Ispányné Ó Császári Hertzegsége születése napjának [ez tévedés, mert a nevenapja volt] május 2-án lejendő meg ünneplésére, melly napon Budán nagy gálaudvarlás és sokféle multságok lesznek 's némelyek azok között már Május első napján fognak tartatni, mint p. o. a Caroussel, lovas Vitézi gyakorlás fényes magyar köntösökben. Egyéb méltóságokon kívül ott lesznek Nagys. Károlyi 's Kollonits grófok... E' folyó hónapnak 28-dikán indul le innen Budára a Toskanai Nagy-Hertzeg a' Nagy-Hertzegnével 's Antal 's János Fő-Hertzegekkel.«

A névnap ünnepség május elsején kezdődött a Várkápolnában, *Veni Sancte*-vel. Az egyházi szertartáson már jelen voltak a bécsi vendégek, a toszkánai herceg családján s Antal és János főhercegeken kívül *Kaunitz* és *Auersperg* hercegek is.

Este ragyogó álarcosbál volt az Országházban. Az egész ország színe-java ott forgolódott a pompásan feldíszített termekben, eredeti, tarka álarcosok között. A táncosok között ezúttal is a verbunkosok csoportjának volt legnagyobb sikere. A bécsi vendégek a legnagyobb elragadtatással figyelték a verbunkos és a többi magyar tánc szilaj és mégis kecses mozdulatait és fordulatait, de csodálkozásukban volt valamelyes irigység is, félelemmel vegyest. Lehetetlen, hogy ne érezték volna, mennyivel férfiasabb a magyar legény, mint az osztrák-német, vagy cseh.

A mulatság ezúttal is reggelig tartott; május lévén, kivilágos-kivirradtig.

Másnap a Margitsziget és a Duna volt az ünnepség helye. Délután uzsonna volt a szigeten, ezernyi vendéggel és magyar muzsikával. Tehát sok tánccal, énekkel, játékokkal. A nádorné most már egészen családiasan szórakozott bécsi és helybeli vendégeivel. A közvetlen hangulat magával sodorta. Amikor az ifjúság magyar táncokat járt, le nem vette tekintetét a táncosokról és a muzsikusokról.

Nyolc óraker közeljára készültek a nádorék. Ahogy odaértek a sziget alsó csúcsához (amely most a Margithíd alatt van), nagyszerű meglepetés várt rájuk. Huszonhárom kis hajó vonult fel váratlanul, s mindegyiken egy-egy embermagasságú, megvilágított betű ragyogott. A betűk három szóba csoportosultak:

Vivat Alexandra Pavlovna!

A meglepetésnek nagy hatása volt. Alexandra elámult a gyönyörű látványosságon és megindultan integetett a hajók felé. A nádorra is átszállt a meghatottság, és hálálkodva szorongatta a hajós felvonulás rendezőjének, Szapáry János gróf főudvarmesternek a kezét. Meglepődve mondta:

— Nincs a világon még egy nép, amely ilyen melegen és szépen tudná a szeretetét kimutatni!

Miközben a nádorék fejedelmi vendégeikkel hajóra szálltak, a kis hajók két frontra oszlottak és sorfalat álltak a nádorék hajójának, de a felírás épségben tartásával.

A fejedelmi hajó elindulásának pillanatában újabb meglepetés következett. Még három hajó bukkant elő, az egyiken nagy harmónium volt, a másikon magyar zenekar, a harmadikon német. A hajóraj felfejlődött az előre megállapított sorrendben, s a kivilágított és virággal feldíszített hajók zeneszóval indultak el lassú, méltósággal teljes tempóban a budai part felé. A budai és a pesti parton tizezernyi nép tolongott, s miközben a hajókon harsogón szólt a zene, a nép állandó Vivat!-kiáltással és kendőlobogtatással üdvözölte az ünnepelt fejedelmi asszonyt.

Mit érezhetett ez a tizenhét esztendő, gyermeki kedélyű asszony?

A kikötőhely előtt a betűs hajók kibontakoztak a rajból és a Duna közepén helyezkedtek el, egy sorban, ahogyan a megvilágított felírás kívánta. Éjfélleg ott maradtak a két part között, hogy a nép gyönyörködhessek bennük.

Ott, ahol a nádorék hajója kikötött, hatalmas diadalkapu emelkedett, virággal elborítva és ragyogóan kivilágítva. A kapu körül beláthatatlan

tömeg szorongott és várta az ünnepi hajó megérkezését. Egetverő *Vivat!*-kiáltás kezdődött a kikötés pillanatában, s a fellelkesült tömegeből bőséges virágeső hullott a kiszálló fejedelmi személyiségekre. Örömmáorban úszott mindenki, az ünnepeltek és az ünneplők egyformán. A nádorék és vendégeik alig tudták megközelíteni a rájuk várakozó fogatokat. Végre nagy ügyel-bajjal beszállhattak, s a fogatok hosszú sora elindult a meredek úton a Várba.

A névnap ünnepségek legfontosabb része azonban csak másnap, harmadikán következett.

Délelőtt nagy fogadás volt a királyi palotában. Magyar és osztrák főurak, egyházi, katonai és hivatali méltóságok s társadalmi előkelőségek jelentek meg tisztelegésre. Az ifjú háziasszony mindenütt ott volt, mindenre ügyelt és mindenkit elbájolt egyszerű közvetlenségével.

Ez volt a nap bevezetése. A nagy ünnepség a délutáni Karusszel volt (»lovas vitézi gyakorlat és tisztelkedés«) *Batthyány* Tivadar gróf lovaglóiskolájában. A hajóhídtól a lovardáig a pesti polgári katonaság állt sorfalat, az épület előtt katonazenekar fogadta a vendégeket. A nádor és a nádorné fogatát a hídfőtől magyar, német és görög formaruhás polgári katonák kísérték.

A fenséges úr nem mint néző jelent meg az ünnepségen, hanem maga is résztvett a Karusszelben, amelynek megkezdését négyezerhatszáz előkelő néző várta türelmetlenül.

A bajvívó vitézeket négy csoportba osztották. Az elsőhöz tartozók (köztük a nádor) világoskék mentét és nadrágot s veres csákót viseltek. A második csoport vitézei sötétzöld mentét, vörös nadrágot és fekete csákót. A harmadik csoport sötétkék mentét és nadrágot zöld csáköval, a negyedik csoport pedig világoszöld mentét, világos veres nadrágot és kék csákót. A mente fölött valamennyi vitéz tigrisbőrből való kacagányt viselt.

Alexandra feszült várakozással leste a vitézek bevonulását, s a gyönyörű látvány lenyűgöző hatással volt rá. Nagyon megörült, amikor a férjét megpillantotta. Nagyon imponált neki a lovagi öltözékben, lóháton, fegyveresen. A Karusszelnek igen nagy sikere volt, és mindjárt elhatározták, hogy május hetedikén megismétlik.

Másnap, negyedikén, ebédre volt hivatalos a nádorékhoz a Karusszel harminchat szereplője s a tiszteletükre Pest és Buda sok előkelősége. Erre az alkalomra átalakították az ebédlőt lovagteremmé. A falakat régi pajzsok és fegyverek díszítették, s az asztalok sarkán egy-egy páncélos lovac állt. A kiszolgáló személyzethez tartoztak ezek a lovacok, s az volt a feladatuk, hogy a vendégek kívánságát az illetékes kiszolgálókkal közöljék. Minden vendég érkezését kürtész jelezte. A krónika feljegyezte, sőt megjegyezte, hogy ez alkalommal rendkívül sokat ettek-ittak, s nagy volt a jókedv. Magyar és német muzsikuskok felváltva játszottak. Tánc nem volt.

Nem sok idővel asztalbontás után a nádorék a *Polgári Lövöldébe* mentek, ahol lövészünnepet rendeztek a tiszteletükre. A Várból a magyar polgári katonaság díszkíséretével hajtottak a Lövöldébe. A díszlövészetet *Wurmperger* Ádám főlövészmeister, városi hadnagy rendezte. A verseny után megint evés-ivás következett, és kétféle zenekar játszott. Most sem volt tánc.

Május ötödikén díszelőadás volt Pesten a Magyar Játékszínben. Az ünnepiesen feldíszített helyiség zsúfoltan megtelt a meghívott és a rendes közönséggel. Az előadott színdarabok között hódoló élőképeket mutattak és alkalmi költeményeket adtak elő. A nádoréknak nagyon tetszett minden, amit láttak és hallottak, de legjobban a közönség nagy lelkesedése hatott rájuk.

Május hatodikán a pesti és budai polgárság adott nagy bált *Batthyány* Tivadar gróf parkjában. A parknak a palota belső frontján levő részét átalakították fedett helyiséggé, s a rögtönzött tetőt huszonnégy klasszikus oszlop és több obeliszk tartotta. Egy hét öl magas obeliszk tetején vörös üveggömbökben örömtűz égett és vörössé varázsolt maga körül mindent. A parkból a palota dísztermébe vivő lépcsősort virágdísz szegélyezte. Nem kevesebb, mint négyezer szál gyertya égett a parkban és a díszteremben, amelyet előkészítettek a főhercegi pár fogadására.

A rendezők kiválasztották az ifjúság sorából a legszembetűnőbbeket és festői csoportokban helyezték el őket. Nyolc-tizesztendős gyermekeket is meghívtak, hogy jelezzék a gyermek kiváltságos megbecsülését a polgári család életében.

Mire a nádorék megérkeztek, minden a legtökéletesebb rendben volt. Meglepetten álltak meg a lépcsősor legfelső fokán, hogy a művészi hatással elrendezett csoportokban gyönyörködjenek. Alig tudtak betelni a megkapó látványossággal, amelynek a park díszítése méltó keretet adott.

A műsor az ifjúság nagy csoportjainak mutatós felvonulásával kezdődött. A folyton váltakozó képek és a kísérő zene szemet és fület gyönyörködtető együttese nagy hatást tett a nézőkre. Kisebb művészi előadások következtek, amelyek során megismételték Schedius Lajosnak »Az öröm kardala« című karművét. Azután allegorikus képeket mutattak be; Magyarország géniusza volt közöttük a legművészebb.

A tánchoz csak magyar muzikusokat fogadtak, mert az ifjúság csak magyar táncokat akart járni. Magyar énekeseket is hívtak, s a vacsora is egészen magyaros volt.

A magyar muzsika, magyar tánc és magyar ének ezekben a hónapokban lett udvarképes Pesten és Budán. A nádorné olyan őszinte és leplezetlen örömmel fogadott minden magyar jelenséget és magyar szokást, hogy úgy látszott: egy-két év alatt el is felejté, hogy nem magyar anya szülöttje.

Hatezer ember mulatott ezen a bálon. Már régen, régen felkelt a nap, amikor a vendégek hazamentek.

BEETHOVEN A VÁRSZÍNHÁZBAN.

A nádor feleségének tiszteletére rendezett ünnepek utolsó pontja május hetedikén zajlott le: megismételték a harmadiki nagysikerű lovas előadást, utána pedig hangversenyt rendeztek a Várszínházban. Ekkor szerepelt *Beethoven* Budán, először és utoljára.

A fiatal (harminc éves), de már nagy hírű mestert *Brunszvik* Ferenc gróf ajánlatára hívták meg. A gróf, aki egy esztendő óta meghitt barátságban volt vele, szeretne volna a nádornak és feleségének bemutatni, de a körülöttük lezajlott nagy személyforgalom miatt nem adódott hozzá

megfelelő alkalom. Beethovent kissé bántotta, hogy a grófnak nem sikerült a találkozást megvalósítania. Nem hiúságból, hanem azért, mert szeretett volna a nádornéval megismerkedni. Érdekelte a fiatal asszony, orosz származásánál fogva, hiszen az ő bécsi pártfogói között több orosz főúr is volt, és megszerette az oroszokat. A kellemetlen érzés azonban nem tartott sokáig, mert Beethoven belátta, hogy bemutatása elháríthatatlan akadályok miatt hiúsult meg.

A Várszínházban tartott hangverseny műsora ismeretlen, mert a nyomtatványból nem maradt egyetlen példány sem, a lapok pedig, amelyek a hangversenyt megemlítették, egy szóval sem jelezték az előadott darabokat. Csak következtetni lehet, hogy Beethoven egy új művét adta elő, a zongorára és kürtre írt szonátát, mert Giovanni *Punto* (igazi nevén *Stich Vencel*) kürtművész is szerepelt a budai hangversenyen, és vele egy héttel vagy kettővel előbb ezt a szonátát Bécsben már eljátszotta Beethoven.

A pest-budai eseményeknek abban az időben négy krónikása volt: a Bécsben megjelenő »Magyar Kurir« és »Magyar Hirmondó«, a »Vereinigte Pester und Ofner Zeitung« és a pozsonyi »Pressburger Zeitung«.

A pesti német lap ezt írta budai tudósításában:

»Május 7-én megismételték a nagy katonai Karusszelt, utána pedig hangverseny volt az itteni színházban. A hangversenyen a híres *Beethoven úr* különös ügyességgel mutatta be tehetségét a Forte-pianon, mellette pedig *Punto* úr tüntette ki magát ritka ritka talentumos játékával, vadászkürtön.«

A »Magyar Kurir« tudósítása így szólt:

»Május 7-én újabban Caroussel volt, mellynek végződése után a' Budai Theatrumban Concert tartatott, a' mellyben *egy Beethoven nevű híres muzsikus* a' Forte Pianon való mesterséges jádása által mindeneknek magára vonta a' figyelmetességét.«

Itt tehát csak Beethovent említik, *Punto* nem. A pozsonyi német lap így emlékezett meg az előadásról:

»Május 7-én megismételték a nagy katonai Karusszelt, melynek befejezése után az itteni színházban hangversenyt rendeztek.«

Itt már magáról Beethovenról sincs szó. A »Magyar Hirmondó« még ennél is jobban fukarkodott a szavakkal. Ezt írta:

»Szint olly kedvességet nyert itt a' Karusszel május 7-én is, mint a' minémüt nyert vala elsőben Május 3-án.«

Ez a lap tehát a hangversenyéről is hallgatott. Beethoven budai szereplését nem tartotta megemlítésre érdemes eseménynek. Ebből azonban nem lett baj, mert a mester sohasem tudta meg, hogyan méltatták ezt a szereplését, hiszen az ő jelentőségéhez képest budai fellépése nem is volt fontos. Magyarország azonban büszkén őrzi ennek az eseménynek az emlékét, amelyet a Várszínház épületének ódon falába illesztett márványtábla hirdet.

Kilenc esztendővel utóbb ismét megjelent Beethoven Budán. Az 1809. év tavaszán levelet írt *Brunszvik* Ferenc grófnak s elpanaszolta, hogy a háborús nyugtalanság nagyon zavarja a munkában. Végül ezt írta:

»Ha a háború hullámai közelebb hömpölyögnek errefelé, akkor *Magyarországra utazom*. De talán anélkül is.«

A gróf erre meghívta Budára és kérte, jöjjön minél előbb. De a nyár

jórésze elmult, mire Beethoven ide utazhatott. Augusztus második felében érkezett meg és itt töltött néhány hetet a budai Brunszvik-palotában. Itt írta az Op. 77. számot viselő zongora-fantáziát, amelyet Brunszvik Ferenc grófnak ajánlott és az Op. 78. zongora-sonátát, amelynek ajánlásával Brunszvik Teréz grófnőt örvendeztette meg.

Három esztendővel ezután, 1812-ben nyitották meg Pesten a német nyelvű Városi Színházat, amelynek ünnepi felavató darabjait Beethovennel iratták. A szerző egyéb elfoglaltsága miatt nem jöhetett el, és közönségünk csak távolból ünnepelhette a *Magyarország első jötevője* és az *Athen romjai* nagy hírnevű zeneszerzőjét.

Beethoven szeretett volna önálló hangversenyen is szerepelni Pesten. Bécsi barátai is biztatták, mert Pestnek akkor már meglehetősen élénk zenei élete volt. Megint jött levél Budára Brunszvik grófhoz, 1814 februárjában:

»Mit gondolsz, érdemes lenne Budára utaznom? Természetesen csakis színházban lehetne a hangversenyt rendezni.«

A gróf válasza nyilván kedvezőtlen volt, mert Beethoven nem említette többé ezt a tervét, pedig szeretett volna ismét ide jönni. Újabb tíz esztendő telt el, amíg ebben reménykedhetett. Brunszvik gróf bécsi tartózkodása idején, 1824-ben, azt üzenté a mesternek, hogy a feleségével együtt meglátogatja és magukkal hozzák Budára. Ez a látogatás azonban valamely okból elmaradt, és Beethoven nem jött többé hozzánk.

EPILÓGUS.

Alexandra főhercegasszonynak Budán eltöltött négy hónapja az ünnepségek és multságok csaknem szakadatlan láncolata volt. Mindenből a legtöbbet adta neki a sors, amit emberi teremtmény az életben ajándékol kaphat. Úgy látszott, hogy boldogsága örökké fog tartani, s hogy szeretetet árasztó lényé hosszú-hosszú ideig megaranyozza új hazájának életét. A hatalom csúcán, a legnagyobb jólétben és a kölcsönös szeretet melegében élhetett volna boldogan és boldogítón, ha az a vágya, hogy életet adjon, meg nem fosztja őt magát is az élettől.

A nagy ünnepségek után való esztendőben, 1801 márciusában várta gyermekét. A hónap első napján már föl sem kelhetett ágyából, mert az orvosok nem tudhatták, mikor jön világra a várva-várt gyermek. És hetedikén éjszaka megszületett, de néhány órával utóbb meghalt. A gyászos hírt a »Magyar Hírmondó« közölte elsőnek az országgal.

»Tegnap dél után érkezett ide egy Kurir Budáról azzal a hírral, hogy Nádor-Ispányné Ő Császári Hertzegsége Mártziusnak 7-dikén éjtszaka egy Hertzeg Kis-Aszszonyt hozott a világra, de a' melly egy óra mulva meg halálozott, Ő Császári 's Királyi Hertzegségeknek nagy szívbeli fájdmokra. Maga a Ő Császári Hertzegsége minden veszedelmen kívül vagyon.«

A következő tudósítás három nappal utóbb jelent meg és a temetésről számolt be.

»A' Mártzius 8-án reggel öt óraker e' világból ki mult Nádorispányi kised FőHertzeg Aszszonyocskát ezüst materiájú drága ruhákba takargatva,

arannyal ki varrott veres bársony menyezet (Baldachin) alatt lévő hasonló készületű asztalon egy ezüst párnára ki tették, hogy minden láthassa. Szüntelen két gyászba öltözött Aszszonyság ült a' Halott mellett, a' míg temetni nem vitték. E' pedig Mártzius 9-dikén ment véghez temérdek Méltóságoknak jelen létekbén 's igen nagy pompával a' Kapucinusok templomában. A' palotától a' templomig katonaság állt sorfalat.»

Az első jelentés még azt mondta, hogy Alexandra túl van a veszélyen, de másnap már rosszabbodott állapota s néhány napig változó volt. De sorsa már meg volt pecsételve. Egy heti szenvedés után 16-án délután öt órakor meghalt.

A nádor nem tudott a palotában maradni. A fájdalom Bécsbe űzte a családjához, de ott sem volt nyugta. Kiment Laxenburgba, ahol teljes magányosságban töltött néhány napot.

Alexandra holttestét előbb a nagy kihallgatási teremben tették ravatalra, onnan átszállították az orosz kápolnába. Végül Üröm községben, a főhercegi család birtokán építettek neki kis kápolnát és mauzoleumot. Ott pihennek porai ma is.

Még nem volt egészen tizennyolc éves, amikor meghalt.

Sebestyén Ede

FORRÁSMUNKÁK.

- Pohl C. F. : Josef Haydn. 1927.
Nádoremlék 1865.
Magyar Kurir 1800., 1801.
Magyar Hírmondó 1800., 1801.
Vereinigte Pester und Ofner Zeitung 1800., 1801.
Pressburger Zeitung 1800., 1801.
Wiener Zeitung 1800., 1801.
Allgemeine Musikalische Zeitung 1800.
József nádor és Alexandra esküvője után megjelent üdvözlő és hódoló költemények, alkalmi játékok.